

asennetta. Opponentin sijaan on pyritty kirjoittamaan myötämieliselle lukijalle, jonka voi haastaa pohtimaan ja jakamaan tutkimukseen liittyvät kysymykset.

Sosiologi Leena Eräsaari pohtii sitä, millaista lukijaa hän ajattelee kirjoittaessaan. Hän kertoo kirjoittavansa parempaa tutkimustekstiä silloin, kun voi suunnata tekstinsä ystävälliselle lukijalle. Eräsaari nimeää kirjoittajan mieltä vaivaavan vihamielisen lukijan eräänlaiseksi viholliskuvaksi. Tiedeinstituutiossa kilpailijat, opponoiijat ja kriittiset lukijat muuttuvat kirjoittajan mielessä vihollisiksi. Eräsaari kirjoittaa, että harvoin ”innostutaan tekstistä, keskitytään kehittämään hyviä ideoita eteenpäin, huomautetaan puutteista sellaisella tavalla ettei kirjoittajalle synny mielikuvaa kukkotappelusta”.

Eräsaari pohtii sitä, millainen on kirjoittajan etäisyys tai läheisyys suhteessa sisäislukijaan. Tiedeyhteisön maskuliinisuus näkyy hänen mukaansa kieleen liittyvänä anonyminä etäisyytenä. Sanotaan, että miehillä on taipumus hakea vuorovaikutukseen etäisyyttä, kun taas naisille läheisyys merkitsee enemmän. Tämä näkyy Eräsaaren mukaan myös tiedeteksteissä. Hän kirjoittaa, että ”ehkä naiset miehiä enemmän pyrkivät sellaiseen ’intiimiin’ tekstiin, jossa lukija – todellinen ja sisäislukija – vedetään lähemmäs kirjoittajaa kuin miesten teksteissä.”

Kulttuurintutkija Tuija Saresman artikkelissa keskeiseksi nousee surun jakamisen kokemus. Hän pohtii, millaisen sisäislukijan kanssa jakaa surua. Saresma on tutkinut luke-misharrastuksen merkitystä erään tyttärensä menettäneen äidin elämässä. Artikkelissaan Saresma kertoo kirjoittaneensa toisaalta intiimisti tuolle äidille itselleen, mutta toisaalta

akateemisen lukijakunnan mielessä pitäminen loi ristiriitoja. Ajatus empaattisesta tutkijaryhmästä herätti halun jakaa intiimejä tunteita, toisaalta mielikuva etäisestä ja kriittisestä lukijasta sai hänet varautuneeksi.

Omakohtaus

Toinen keskeisesti esille noussut kysymys on omakohtaisuus tiedeteksteissä. Näkymättömän ja neutraaliksi tekeytyvän tarkastelijan haastajana on 1960-luvulta asti ollut yhteiskunnallisesti tietoinen tutkija. Kuitenkin vasta feminismiin myötä omakohtaisesta kokemuksesta on tullut osa tutkimusasetelmaa. Omakohtaisen kokemuksen liittämistä tutkimukseen on tullut erittäin suosittua, ja onkin pelätty, että tuo uusi mahdollisuus on vaarassa latistua pelkäksi teorian välttelyksi.

Tutkijan omasta kokemuksesta voi saada arvokkaan osan tutkimusta silloin, kun tutkija hahmottaa näin omaa positiotaan. Uskontotieteilijä Teemu Taira käsittelee omakohtaisen, paikantuneeseen ja sitoutuneeseen tutkimukseen liittyviä haasteita. Hän pohtii, kuinka tutkija voisi hahmottaa identiteettinsä kontekstuaaliselta pohjalta. Tairan mukaan omakohtainen tutkimus on vaarassa latistua individualistiseksi mielipiteen esittämiseksi. Tutkija voi esimerkiksi kuvitella kritisoivansa akateemisia käytäntöjä ja pitää itseään yksinäisenä epäilijänä. Samalla häneltä jää huomaamatta oma taustansa, eli se, millä tavalla hän on hankkinut oppinsa ja luonut tutkijan identiteettinsä.

Itsetarkoituksellinen omakohtaisuus tutkimuskieleessä kätkee myös retorisia vaaroja, koska viittauksilla tutkijan omiin kokemuksiin on tehokas vaikutus. Samalla kun koke-

mukset välittävät tiedon intiimiä tasoa, vaarana on lukijan käsitys, että aidoin totuuden kriteeri on vain tutkijan oma individualistinen kokemus. Tairan mukaan tutkijan haasteena on pelastaa omiin kokemuksiin liittyvä arvokas tieto kontekstualisoimalla se. Kyse on tutkijan ”paikantumisesta”, eli henkilökohtaisen position ja sitoutumisen hahmottamisesta tiedetekstissä. Kokemuksen tulkinnassa Taira painottaa Lawrence Grossbergin radikaalia kontekstualisointia; se tarjoaa hänen mukaansa mahdollisuuden tutkia omakohtaista kokemusta. Grossbergin kuuluisaa ”faniuteen” liittyvän emotionaalisen tiedon tarkastelua voi soveltaa myös intellektuelleihin.

Kerrottu elämä

Kirjallisuudentutkija Päivi Kosonen käsittelee artikkelissaan tyylin ja persoonallisuuden suhdetta omaelämäkertatutkimuksessa. Lejeunen jälkeen narratologinen autobiografian teoria on pysytellyt tiukasti vain tekstien alueella. Suora puhe kokevasta persoonasta olisi metodinen virhe, ja siksi puhutaan mieluummin minäretoriikasta tai omaelämäkerrallisessa diskurssista. Toisaalta taas kulttuurihistorian menetelmänä on tutkia suoraan omaelämäkertojen sisältämiä tietoja. Mutta pohdittavaksi jää tyylin ja kirjottavan persoonan välinen suhde. Missä mielessä tutkimuksen kohteena oleva ihminen on hänen oma tyykinsä?

Kosonen hakee teoreettista perustaa käsitteelle, joka arkiymmärryksen mukaan on selvä: tyyli välittää jollain tavalla kirjoittajan elämäntuntoa. Kuitenkaan omaelämäkerran tutkijalla ei ole suoraa pääsyä tutkimaan henkilön kokemukseen, sillä kyse on aina jo tulkitun kokemuksen käsittelystä. Kososta kiinnostaakin tekstien välisten suhteiden si-

jaan kertojan suhde kokemukseensa. Esille nousee kaksi painotusta: toisaalta hän käsittelee Starobinskyn tukeutuen ajatusta, jonka mukaan tyyli on kirjoittajan suhtautumistapa eli kirjoittavan minän suhtautumista elämän varrella koettuihin seikkoihin. Hän pohtii myös esiverbaalien tunteiden välittymistä kieleen. ”Kokemisen semiotiikkaan” tukeutuen hän käsittelee kokemuksellisten tunteiden ja kerronnallisen tyylin suhdetta.

Kulttuurihistorioitsija Maarit Leskelä-Kärki on tutkinut kolmea kirjoittavaa sisarusta – Aino Kallasta, Helmi Krohn-Setälää ja Aune Krohnia. Artikkelissaan hän käsittelee, mikä näissä viime vuosisadan alun naisissa on hänelle nykynaisena tuttua ja helposti samastuttavaa ja mikä taas vierasta ja vaikeasti tavoitettavaa.

Leskelä-Kärjen mukaan nykynaisen on helppo eläytyä Aino Kallaksen moderneihin naisenrooleihin; tämän rakkautta täynnä olevat päiväkirjat houkuttavat samastumaan. Helmi Krohn-Setälä jää helposti syrjään, koska toimittajana hän kirjoitti varsin vähän henkilökohtaisista tunnoistaan. Aune Krohnin uskonnollinen maailma jäi aluksi Leskelä-Kärjelle täysin vieraaksi. Hän toteaa, ettei tutkijana kuvittele kokevansa suoraan samoja tunteita kuin 1900-luvun alussa kirjoittaneet naiset. Jotkut naisten tunteista ja kokemuksista vaikuttavat kiinnostavilta, toiset taas vaikuttavat mielenkiinnottomilta. On tärkeä huomata, kuinka paljon ne perustuvat tutkimusprosessiin kuuluvaan tuttuuden ja vierauden vaihteluun.

Ennen kaikkea juuri Aune Krohnin kirjeistä välittyvä vieraus pakotti tutkijan kohtaamaan omat ennakkoasenteensa. Krohnin kirjeet ovat uuvuttavuuteen asti täynnä sisäisiä

tuntoja ja uskonnollisia kokemuksia, joita ei ole tarkoitettu ulkopuolisen silmiin ja jotka tuntuivat mielenkiinnottomilta. Oppaanaan hermeneuttinen, vierauden ja toiseuden kokemukset tunnistava lukutapa Leskelä-Kärki joutui usein muuttamaan käsitystään Aunen elämän suhteen. Tutkija, joka kokee kohteensa läheisenä, saattaa heijastaa liian helposti omia odotuksiaan tutkimukseensa. Toisaalta kohteen vieraus saa tutkijan helposti ohittamaan tärkeitä seikkoja mielenkiinnottomina.

Psykoterapeutti Ruthellen Josselsonin aiheena on tutkija/tutkittava -suhteen etiikka. Hän luonnehtii kirjoittajien syyllisyyttä monien tutkijoiden ja toimittajien jakamalla kokemuksella, jonka mukaan ”olen tavallaan puhunut haastateltavistani heidän selkänsä takana, ja vieläpä julkisesti.” Vaikka kahdenkeskinen keskustelu ja haastateltavan kokemuksen ymmärtäminen vahvistaisi luottamusta, niin keskustelun julkaiseminen on eri asia. Julkiseksi tutkimuskohteeksi tuleminen herättää monenlaisia tunteita, vaikka tutkittavan henkilöllisyys pysyisikin salattuna. Feministisessä tutkimuksessa on pohdittu, kätkeekö tutkijan ja haastateltavan välinen näennäinen tasa-arvo alleen vain entistä kätkeympää alistamista. Josselson on haastatellut uudestaan tutkittaviaan ja kysellyt, miltä heistä on tuntunut nähdä oma elämänsä sanoihin ahdettuna.

Josselsonin mukaan kirjoitetuksi tulemisen kokemuksessa nousee esiin narsistisia jännitteitä. Haastateltava saattaa odottaa, että tutkija peilaa hänen persoonallisuutensa ydintä ja kirjoittaessaan ikään kuin ylentää tämän kuvan julkiseksi; se herättää joko suureellisuuden tunteita tai häpeää. Toisaalta haastateltava kokee joutuvansa kirjoittajan täydellisen kontrollin alaiseksi. Hän pettyy, jos kirjoittaja

ei peilaakaan hänen antamaansa kuvaa.

Tutkija kertojana -kokoelmassa on laajuutta lukuromaanin verran. Kerronnallisuuden korostaminen on tehnyt muutamista artikkeleista liian jutustelevia, kerronta on lipsunut paikoitellen varsin laveaksi. Kokoelma ei muutenkaan tunnu jäsenyvän tiedon haun ja valikoivan lukemisen kannata niin selkeäksi kuin toivoisi. Ehkä kertomisen lumo on aiheuttanut sen, että tiiviys ja jäsenyys ovat paikoin unohtuneet. Onneksi mukana on tekstejä, joissa omakohtaisuus ja tutkiminen liittyvät hienosti yhteen.

Risto Niemi-Pynttari

Runot ajassaan ja paikas- saan

Sakari Katajamäki ja Johanna Pentikäinen (toim.): *Runosta runoon. Suomalaisen runon yhteyksiä länsimaiseen kirjallisuuteen antiikista nykyaikaan*. WSOY 2004.

Runosta runoon -kokoelman toimittajat Sakari Katajamäki ja Johanna Pentikäinen ovat tarttuneet haastavaan tehtävään: kuinka esitellä suomalaisen runon yhteyksiä länsimaiseen kirjallisuuteen antiikista nykypäivään? Tai täsmällisemmin: miten yhdistää runoanalyysi ja runouden kehitystä selittävä kirjallisuushistoria? Toimittajat ovat valinneet oppimateriaaliksi tarkoitetun teoksensa kirjoittajiksi aluensa asiantuntijoita sekä vanhemmasta että nuoremasta polvesta. Kolmentoista meritoituneen kirjallisuudentutkijan lisäksi mukana on Sibelius-akatemian professori Heikki Laitinen sekä kirjailija, kääntäjä ja kriitikko Jukka Koskelainen.

Hyvien kirjoittajavalintojen lisäksi toimittajat ovat nähneet vaivaa selventäessään johdannossa kirjallisuushistorian, periodisoinnin ja tyylivirtausten käsitteellisiä suhteita sekä intertekstuaalista lähestymistapaa. Teoksen kahden suuren kokonaisuuden alkuun sijoitetut runouden suuntausten ja artikkeleiden esitellyt antavat yleiskuvan siitä, mitä on odotettavissa ja jäsentävät nopeitakin kirjallisuushistoriallisia siirtymiä.

Kokoelman ensimmäisessä osassa ”Antiikista romantiikkaan” on seitsemän artikkelia, joissa kiinnekohtina ovat antiikki ja

bysantti, keskiaika ja renessanssi, barokki ja romantiikka sekä lopulta viktoriaanisen ajan englantilainen kirjallisuus. Sari Kivistö tulkitsee paimenrunouden ja Pan-symboliikan yhteyttä Oiva Paloheimon *Vaeltava laulaja* -kokoelman (1935) runoon ”Pan ja kaupunki”. Johanna Pentikäinen tarkastelee runoepiikan tradition ja historian jälkiä Paavo Haavikon teoksessa *Kaksikymmentä ja yksi* (1974). Satu Grünthalin aihe on keskiaikainen balladiperintö Aale Tynnin *Tarinain lähde* -kokoelman (1974) runossa ”Balladi kahdesta rakastavaisesta”. Kuisma Korhonen seuraa sonetin muuttumista nettirunoudeksi Leevi Lehdon *Ääninen*-teoksen (1997) verkkoversiossa. Barokki tunteen ja järjen vuoropuheluna on Heikki Laitisen teema, kun hän selvittää Hemminki Maskulaisen virsikirjan (1605) lajipiirteitä, -yhteyksiä ja kulttuurisia käyttöjä. Jyrki Nummi tutkii J. L. Runebergin *Dikter I* -kokoelman (1830) lyyrisen runon ”Svanen” kultaista teemaa Apollon joutsenesta klassismin ja romantiikan murroskohdassa. Sakari Katajamäki lukee, miten viktoriaanisen ajan nonsense-kirjallisuus näyttäytyy 1950-luvun modernisoituvassa lastenkirjallisuudessa, kun Kirsi Kunnas kotiuttaa lajin piirteitä *Tiitiäisen satupuu* -teoksen (1956) runoon ”Piirespaares-maan kuningas”. Harppaukset ajassa ovat ensimmäisessä osassa melkoisia.

Toisessa osassa ”Modernistisia virtauksia” valotetaan siirtymää romantiikasta modernismiin. Vuorossa ovat symbolismi, uusklassismi, ekspressionismi, imagismi, futurismi sekä kurotus postmodernismiin ja takaisin romantiikkaan. Aihealue on nykylukijalle paljon tutumpi. Tuula Hökkä paneutuu suomalaisen modernistisen runon prototyyppiin eli Aaro Hellaakosken *Jääpeili*-kokoelman

(1928) runoon ”Hauen laulu”, joka yhdistelee tuoreesti uutta ja ikivanhaa. Hökän tulkinnan innoittajiksi nousevat mm. kubismin ilmaisukeinojen ja taiteiden väliset analogiat sekä venäläisten formalistien ajatukset säilyttämisestä. Pirjo Lyytikäinen hahmottaa symbolistista aavistuksen, arvoituksen, laulullisuuden ja mielen tilan poetiikkaa Otto Mannisen runosta ”Joutsenet” (1905). H. K. Riikonen kartoittaa Emil Zilliacuksen runosarjan ”Klassiska träd” (1917) uusklassismia muodon, retoriikan, kuvaston ja teemojen tasolla. Kai Mikkonen jäljittää Olavi Paavolaisen (Olavi Laurin) yhdessä Mika Waltarin kanssa julkaiseman *Valtatiet*-kokoelman (1928) runon ”Punainen Fiat” paluuta futurismiin, erityisesti virtauksen italialaiseen versioon ja F. T. Marinetin manifesteihin. Katriina Kajannes esittää metalyrisen tulkinnan Uuno Kailaan *Purjehtijat*-kokoelman (1925) runosta ”Me”: kyse on ekspresionismille keskeisestä uuden taiteen ja taiteilijan, runon ja elämän liitosta. Anna Hollsten luotaa Eeva-Liisa Mannerin *Niin vaihtuvat vuoden ajat*-kokoelman (1964) runon ”Syvä ja kirkas” kuvamaailmaa. Mannerin runouden imagismia muistuttavasta konkreettisesta havainnosta avautuu tie empiirisen mystiikkaan, tuntemattomaan ja sanomattomaan. Janna Kantola kulkee Pentti Saarikosken *Maailmasta*-kokoelman (1961) merkkien metsässä pohdittujen etenkin runon ”Metsät” postmoderneja ratkaisuja ja sitä, miten runossa tulkitaan modernismia jonkin sen jälkeisen kynnyksellä. Jukka Koskelainen hahmottaa Arto Mellerin *Zoo*-kokoelman (1979) mottorunon yhteyksiä 70-lukulaiseen runouteen ja rockkulttuuriin, mutta palaa aina Nietzscheen ja saksalaiseen varhaisromantiikkaan asti miettiessään Mellerin lyriikalle ominaisia piirteitä sekä sitä,

miten runoilija päivittää perinteen runouskäsitteitä.

Kuten edellisestä artikkelien pikaselailusta huomaa, kokoelmassa on otettu laajasti huomioon erilaiset runouden lajit ja käyttötarpeet. Artikkelit ovat kertaavassa ja palailevassa suhteessa toisiinsa, ja näin syntyy erilaisia jatkuvuuksia ja kehityskulkuja. Kiinnostaviksi otettujen periodien / tyylikausien ja tulkittavien teosten välillä on paikoin runsaasti ajallista etäisyyttä. Asetelma syntyy väkisin, sillä länsimaisen runouden pitkää traditiota katsotaan suhteellisen nuoren kirjallisuuden näkökulmasta. Lisäksi virtausten leviäminen keskuksista omalle kielialueellemme on vienyt aikaa.

Kokoelman lähtökohta eli sen kysyminen, miten suomalaisia ovat lopulta tutut suomalaiset runot, saa useimmiten oivaltavan vastauksen. Itseäni kiinnostivat lähinnä tulkintastrategiat ja argumentit, joilla kirjoittajat rakentavat teoksen tematisoimaa kotimaisen ja eurooppalaisen vuoro vaikutuksen ja lajiyhteyksien siltaa. Kytökset tyyllisiin ismeihin, periodeihin ja aatevirtauksiin ovat suurimmaksi osaksi kääntyneet ajanmukaisesti lajisojien tarkasteluiksi sekä pohdintoiksi tulkinnan edellytyksistä. Runon ominta ainesta, kuten rytmiä ja kuvallisuutta, pohditaan kiitettävän monipuolisesti.

Teos herättää myös hedelmällisiä jatko-pohdintoja tulkinnan ja kirjallisuushistorian suhteista. Koska tilaa on rajoitetusta, nostan esiin muutaman esimerkin. Jyrki Nummi vie elegantissa artikkelissaan kokoelmalle yleisen intertekstualisoivan otteen erityisen pitkälle. Laajoja pohjatekstien esittelyjä ja yksityiskohtaisia todisteluita seurattaessa tulee ajatelleeksi, ansaitisiko itse Runebergin runomuoto ja sen

kielemme varhaisvaiheessa. Kysymys “omas- ta” ei ole mitenkään valmiiksi vastattu, ja sen pohdintaan kokoelman artikkelit omalta osaltaan inspiroivat.

Kaikessa runsaudessaan *Runosta runoon* on oiva opetuksen apuväline. Artikkelit ovat helposti luettavia ja niiden informaatioarvo on yleensä korkea. Opiskelija saa runsaasti tietoa lyriikasta, sen historiasta ja tulkinnasta. Myös opettajille ja muille asioihin perehtyneille avautuu uusia näkökulmia. Kokoelman lopun “Kirjallisuutta”-osuus aihealueittain kohden- nettuine teosluetteloineen, samoin kuin asia- ja henkilöhakemistot, tuovat selvää lisäarvoa käyttäjille. Joissakin käsitteellisissä ja tyyllisissä seikoissa toimittajilta ja kirjoittajilta olisi odottanut pientä lisävalppautta. Tautologiaa on paikoittain, ja tiivistäminen siellä täällä olisi auttanut. Jossakin kohdassa runosäkeistön loppu on pudonnut pois taittovaiheessa, ja vä- liin esiintyy käsitteellisiä lapsuksia. Esimerkiksi runon keskeiseksi yksiköksi on lyriikantut- kimuksessa vakiintunut säe, ei rivi, käsite jota muutoin hienosti kirjoittava Kuisma Korho- nen toistuvasti käyttää. Pienen sirpaleisuuten- sa vuoksi *Runosta runoon* ei ole ehkä helpoin mahdollinen tenttikirja, mutta monen lyrii- kankurssin tukijaksi ja tulkinnan herättäjäksi siitä kyllä on. Artikkelit voi nautiskella myös toisistaan irrallaan ja haluamassaan järjestyk- sessä vaikutelman siitä juuri kärsimättä.

Vesa Haapala

Väitöskirjat

Narratologia sateenkaaren päässä

Samuli Hägg: *Narratologies of Gravity's Rainbow*. Joensuun yliopisto 2003. 304 s.

Thomas Pynchonin yli 700-sivuisella romaani- nilla *Gravity's Rainbow* on vaikean teoksen maine. Romaanin joka suuntaan ulottuva runsaus ja kerronta, jossa radikaali kokeelli- suus yhdistyy yksityiskohtaisen tarkkaan rea- lismiin, tekee siitä vaikeasti määriteltävän. Samalla kun romaani kuvaa tiettyä selkeästi tunnistettavaa historiallista, kulttuurista ja poliittista tilannetta – II maailmansodan lop- puvaiheet Euroopassa – kerronta avoimella tyyllittelyllään ja parodiallaan näyttää tekevän tyhjäksi kaikki valmiiksi annetut representa- tion mallit. Lisäksi romaanissa myös kuvataan erilaisia tulkinnan ja analyysin tapoja, pohdi- taan niiden perusteita, ja näin kerronta näyt- tää avoimesti ennakoivan ja kommentoivan lukijansa reaktioita. Romaania pidetään pait- si Pynchonin pääteoksena myös eräänlaisena maamerkinä postmodernissa amerikkalaises- sa kirjallisuudessa, ja Pynchon on yksi tutki- tuimpia amerikkalaisia nykykirjailijoita.

Ensimmäisessä suomalaisessa Pynchon- väitöskirjassa *Narratologies of Gravity's Rain- bow* (2003) Samuli Hägg on valinnut po-

lun, jota Pynchon-tutkimuksessa ei ole juuri käytetty: narratologisen analyysin. Vaikka *Gravity's Rainbow* -romaanin kerronnallisesta omalaatuisuudesta, konventioiden rikkomisesta ja koko romaanimuodon radikaalista kyseenalaistamisesta on puhuttu jo sen ilmestymisestä lähtien, yksityiskohtaista kerronnan analyysiä edustavat lähinnä Brian McHalen 1980- ja 90-lukujen vaihteessa kirjoittamat urauurtavat artikkelit. Syitä narratologian vähäisyyteen on kaksi. Ensinnäkin, kuten Hägg huomauttaa, Pynchon tuli akateemisen kiinnostuksen kohteeksi 1970-luvun alussa, jolloin narratologiaa ei angloamerikkalaisessa kirjallisuudentutkimuksessa vielä juurikaan tunnettu. Toinen syy on se, että narratologiaan kriittisesti suhtautuva jälkistrukturalismi löi Pynchon-tutkimuksessa itsensä läpi 1980- ja 90-luvuilla, jonka jälkeen *Gravity's Rainbow* -romaanin kerronnan analyysi, jos sitä on esiintynyt, on usein ollut vain osa laajempaa tekstuaalisuuden analyysiä tai temaattisia kysymyksiä.

Pynchon-tutkimuksen kentässä Hägg on siis teoreettisissa lähtökohdissaan jo valmiiksi marginaalisessa positiossa, mikä on tietysti aina virkistävää. Jo väitöskirjansa alussa Hägg mainitsee teoreettiseksi esikuvakseen Genetten *Narrative Discourse* -teoksen (*Discours du récit*, 1972). Genetten klassikolle on ominaista tietty lähtökohtainen kahtiajakautuneisuus: *Narrative Discourse* on sekä narratologian teorian perusteksti, että analyysi Marcel Proustin *Kadonnutta aikaa etsimässä* -romaanisarjasta, ja siinä teoreettinen käsitteistö syntyi läheisessä suhteessa tiettyyn kaunokirjalliseen tekstiin. Teoksensa esipuheessa Genette itse kieltäytyi priorisoimasta kumpaakaan puolta projektistaan: kaunokirjallista tekstiä ei tule eikä voi

tutkimuksessa redusoida pelkästään joidenkin yleisten lakien esimerkkimateriaaliksi, ja toisaalta teoriaa ei voida luoda pelkästään metodiseksi työkaluksi jonkin yksittäisen tekstin analyysiä varten. Eli toisin sanoen Genetten tutkimusotteessa kuvastui kunnioitus sekä fiktion että teorian erityisluonnetta kohtaan.

Hägg pyrkii väitöskirjassaan samankaltaiseen ratkaisuun: *Narratologies of Gravity's Rainbow* sisältää sekä Pynchonin romaanin kerronnallisten rakenteiden analyysiä, että yleistä teoreettista pohdintaa narratologian mahdollisuuksista ja rajoista. Merkittävänä erona esikuvaan on kuitenkin tutkimusotteen pluralismi. *Narratologies of Gravity's Rainbow* lähtee nimensä mukaisesti liikkeelle siitä kannasta, että nykyisellään – jos koskaan – narratologiasta ei voida puhua minään teoreettisena monoliittina.

Kysymyksessä on pikemminkin tutkimuksen kenttä tai – kuten *Gravity's Rainbow*'n yhteydessä olisi osuvaa sanoa – vyöhyke, jossa erilaiset suuntauksat jakavat keskenään tietyn intellektuaalisen perinnön ja joukon yhteisiä käsitteitä. Niinpä Häggin tutkimuksessa perinteisen narratologian kanssa samalla viivalla ovat uudemmat teoreettiset suuntauksat, kuten ns. kognitiivinen narratologia ja mahdollisten maailmojen narratologia, sekä näiden eräänlaisena yhdistelmänä ja laajennuksena pelien tutkimuksen eli ludologian narratologiset sovellutukset. Tutkimuskohteena olevan romaanin diskursiivisen heterogeenisyyden vastapariksi Hägg asettaa siis vaihtuvat teoreettiset diskurssit, kuitenkin sillä erotuksella, että jälkimmäisistä pyritään tutkimuksessa luomaan jonkinlainen synteesi tekstianalyysin tarpeita varten. Häggin tutkimuksen julki lausuttuna päämääränä on paikata ”meto-

dologista aukkoa”, joka hänen mukaansa on seurausta siitä, että valtaosa *Gravity’s Rainbow*-tutkimuksesta on keskittynyt yksipuolisesti romaanin teemoihin, sivuuttaen kerronnan rakenteen analyysin. Sivuuttamalla puolestaan temaattisen analyysin miltei kokonaan Hägg pyrkii löytämään aiemman tutkimuksen varjoon jääneen alueen.

Tekstianalyysissään Hägg erittelee *Gravity’s Rainbow* -romaanin kerronnan erityispiirteitä aina valitun teoreettisen viitekehysten kautta. Aluksi käydään läpi sitä, miten perinteisillä narratologian käsitteillä kuten epäluotettava kertoja, fokalisaatio, kerronnalliset hierarkiat tai upotuskertomus voidaan analysoida romaanin rakenteeltaan monimutkaista ja yllättäviä käännöksiä sisältävää kerrontaa. Todettuaan, että nämä käsitteet eivät riitä kuin osittain, Hägg siirtää analyysin teoreettisen painopisteen kognitiiviseen narratologiaan. Siirtymää perustellaan muun muassa sillä, että Pynchonin omintakeinen tapa sekä hyödyntää että kumota kerronnallisia konventioita pakottaa lukijan tilanteeseen, jossa erilaisia tulkinnallisia hypoteeseja joudutaan jatkuvasti muokkaamaan. Siksi Häggin mukaan kognitiivinen narratologia ja erityisesti Monika Fludernikin teoria tekstin prosessoinnin kannalta olennaisista tulkintakehikoista (*interpretive frames*) sopii erityisen hyvin *Gravity’s Rainbow* -romaanin analyysiin. Fludernikin teorian avulla voidaan lähestyä myös tekstejä, joissa kerronnan kommunikaatioluonne ja personoidun kertojan olemassaolo on problematisoitu. Myös tässä Hägg näkee mahdollisuuksia romaanin kerrontarakenteiden analyysiin, semminkin kun Fludernik on itse käyttänyt *Gravity’s Rainbow*’ta esimerkimateriaalinaan. Kysymys ei ole pelkästään

yhtäläisyyksistä: Häggin mukaan *Gravity’s Rainbow*’ta voidaan jopa suoraan lukea eräänlaisena ”käytännön narratologiana”.

Fludernikin kehittäämä ”luonnollinen narratologia” (*natural narratology*) ja Marie-Laure Ryanin mahdollisten maailmojen semantiikkaan perustuva narratologia ovat taustalla, kun Hägg analysoi sitä, miten mielikuva kertojanäänen monikerroksisuudesta syntyy romaanissa: perinteisen vapaan epäsuoran esityksen lisäksi analyysi laajenee kuvaamaan sellaisia poikkeuksellisia rakenteellisia piirteitä kuten kaksoisääni (*dual voice*), paikantamaton sisäinen fokalisaatio (*indeterminably locatable internal focalization*) tai hypoteettinen fokalisaatio (*hypothetical focalization*). Häggin tutkimusotteelle on tyypillistä, että hän ei käsittele käsitteitään niinkään valmiina kategorioina kuin eräänlaisina parametreina, joiden keskinäiset suhteet ovat muuttuvia. Tällöin analyysi osoittaa myös käsitteiden soveltuvuusalueiden rajat ja sen hämmentävän paradoksin, että joissakin kohdin romaanin kerronta on ”yllättävän perinteistä” ja toisissa taas radikaalilla tavalla luokittelematonta. Tuloksena on entistä selväpiirteisempi kuva siitä, kuinka rikas ja monimuotoinen *Gravity’s Rainbow*’n kerronnallinen kudos voi olla: tässä suhteessa erityisesti luku ”The Voices of Gravity’s Rainbow” on kiinnostavaa luettavaa. Myös väitöskirjan viimeinen luku, joka käsittelee Marie-Laure Ryanin teorioiden valossa pelitutkimuksen ja narratologian mahdollisia yhtymäkohtia, on tutkimuksen lähtökohtiin nähden uusi avaus. Lisäksi luvussa pohditaan kiinnostavalla tavalla sitä, miten pelin käsite voisi avata *Gravity’s Rainbow*’n kaltaista koikeellista fiktiota. Tekstin voi ymmärtää peliksi muullakin kuin metaforisella tasolla: joiden-

vyyttä radikaalisti vastustavana piirteenä.

Kolmas kriittinen kysymys koskee Häggin väitöskirjan suhdetta *Gravity's Rainbow*'n tematiikkaan. Muutaman kerran tutkimuksen kuluessa Hägg viittaa ohimennen siihen, että tietyillä toistuvilla kerrontarakenteen anomalioidilla on yhteys romaanin käsittelemiin teemoihin, mutta tämän pidemmälle pohdinta ei siten jatkukaan. Toisaalta läpi koko tutkimuksen Hägg tekee jaon temaattisiin ja tekstuaalisiin Pynchon-lukutapoihin ja lukee oman analyysinsä selkeästi jälkimmäisiin. Onko temaattinen tutkimus siis Häggin väitöskirjan ”hyvä vihollinen”, jonka karikatyyristä on helppo sanoutua irti? *Gravity's Rainbow*'ssa toistuvat erilaiset tulkintatilanteet ja tulkitsijat; tämän perinteisen metafiktiivisyyden lisäksi kerronta usein avoimesti kommentoi lukijan reaktioita ja esittää erilaisia tulkintahypoteeseja. Hägg käsittelee lyhyesti tätä lukemisen ja tulkinnan monimutkaista tematisointia romaanissa. Tällöin hänen tarkoituksenaan on kuitenkin vain toistaa se varsin usein esitetty kanta, että merkitykseen ja kaiken selittävään teemaan tähtäävän lukutavan tekee *Gravity's Rainbow*'n kohdalla kyseenalaiseksi se, että sitä on ironisoitu romaanissa jo valmiiksi. Kysymys on kuitenkin monimutkaisempi. Romaanin henkilögalleriaan ei kuulu pelkästään yhden totuuden etsijöitä ja suuruudenhulluja ensyklopedisteja, vaan myös testaajat löytävät sieltä itsensä. Ilmiöiden kokeellista tutkimusta kuvataan mm. eläin- ja ihmiskokeissa sekä ennen kaikkea ohjusten kehittelyn kautta. Romaanissa tematisoidaan myös perinteisten ”kovien” tieteiden (matematiikka, fysiikka, kemia, lääketiede, kokeellinen psykologia) perusoletuksia, ja kerronta pyrkii toistuvasti osoittamaan sen, kuinka kontekstisidonnaista ja ideologisesti

latautunutta voi olla kaikki se, mitä faktoilla ja empirialla yleensä ymmärretään. Ongelmana temaattisesti orientoituneissa Pynchon-tutkimuksissa eivät ole niinkään romaanin käsittelemät teemat (luonto/teknologia, entropia, järjestys/kaaos, paranoia, jne.), vaan niiden kanonisoidut tulkinnat, jotka pahimmillaan redusoivat lukemisen tiettyjen kulttuuristen ennakkokäsitysten toistamiseksi. Mutta myös suhteessa tematiikkaan Pynchonin kerronnassa voidaan havaita tietty rakenteellinen kaksoisasenne: romaani sekä nostaa voimakkaasti esille tiettyjä teemoja että purkaa niiden oletettua itsestäänselvyyttä. Siksi formaalisen ja temaattisen tulkinnan yhdistämisellä – mitä mahdollisuutta Hägg lupaavasti väläyttää väitöskirjansa lopussa – voisi tavoittaa enemmän kuin molemmilla erikseen. Kysymyksessä ei tällöin olisi kahden erilaisen näkökulman synteesi, vaan niiden välttämättömän keskinäisen sidoksen entistä parempi ymmärtäminen.

Tiina Käkelä-Puumala

Väitöskirja Bo Carpelanin kirjallisuuskäsityksestä

Anna Hollsten: *”Ei kattoa, ei seinää” – Näkökulmia Bo Carpelanin kirjallisuuskäsitykseen*. SKS 2004. 344 s.

Anna Hollsten analysoi väitöskirjassaan Bo Carpelanin (s. 1926) tuotannon kirjallisuuskäsitystä. Heti työnsä alussa hän toteaa käyttävänsä kirjallisuuskäsitys-terminä poetiikan synonyyminä. Vuonna 1946 kirjailijana debytoineen Carpelanin omimpana lajina on pidetty lyriikkaa, mutta Hollsten ei tyydy analysoimaan ainoastaan sitä: laajaan tutkimusaineistoon kuuluvat lyriikan lisäksi kirjailijan ei-fiktiiviset, runoilijuutta koskevat tekstit, proosa ja yksi näytelmä. Lyriikan osalta suurimman painopisteen saavat metalyyriset runot. Proosasta tutkimuskohteena on Carpelanin metafiktiivinen taiteilija- ja päiväkirjaromaani *Urvind* (1993), vaikka Hollstenin mukaan myös *Axel* (1986) ja *Benjamins bok* (1997) olisivat metafiktiivisyytensä ja taiteilijamatiikkansa takia soveltuneet aineistoon.

Hollsten etsii tutkimuksessaan Carpelanin tekstien välisiä kytköksiä – autotekstuaalisuutta – käyttämällä apunaan Hrushovskin viitekehysanalyysejä ja metonymistä lukumallia. Molempia metodeja on hyödynnetty viime vuosina runsaasti lyriikantutkimuksessamme. Esimerkiksi Vesa Haapala on eritelty toimittamansa *Kuiven kehässä* -kirjan (2003) artikkeleissaan metonymisyyttä ja metonymistä lukustrategiaa. Leena Kaunonen (2001) on puolestaan käyttänyt Hrushovskin viitekehysanalyysejä ja Emigin metonymistä mallia

Haavikon *Talvipalatsia* koskevassa väitöskirjassaan. Marjut Kähkösen (2004) tuoreeseen väitöskirjaan Helvi Hämäläisen naiskirjailijuudesta Hollstenin tutkimusta yhdistää modernistisen taiteilijaproblematiikan selvittäminen.

Hollsten luonnehtii tutkimuksessaan Carpelanin poetiikkaa lajirajat ylittäväksi. Sen ydinideoiksi osoittautuvat synteettisyys ja avonaisuus. Tutkijan mukaan kaikki Carpelanin ”poetiikan osa-alueet kietoutuvat tavalla tai toisella sen tärkeimmän käsitteen, avonaisuuden, ympärille.” (S. 14). Avonaisuus-käsite liittyy jo romantiikan poetiikkaan, mutta sieltä se on kulkeutunut modernistisiin taidekäsitteisiin. Hollsten pyrkii selvittämään, mihin kaikkeen se sisältyy Carpelanin tuotannossa. Tutkimusaineiston jäsenitys pohjautuu muutamiin Carpelanin tekstien keskeisiin teemoihin, joihin kuuluvat esimerkiksi luomistyö, aika, tila, muisti, läsnä- ja poissaolo sekä kuvallisuus.

Tutkimuksensa alussa Hollsten erittelee erityisesti Carpelanin kaunokirjallisten tekstien kielikuvia ja niiden rakenteita. Tämän jälkeen hän siirtyy kirjailijan kirjallisuuskäsityksen ruotimiseen: keskitytään selvittämään taiteellisen luomistyön luonnetta ja johdetaan kirjailijan avonaisuuden poetiikkaan. Työn toisessa osassa selvitetään Carpelanin kuvakäsitystä: keskeiseksi analyysikohteeksi nousevat näköaistihavainnot ja tuotannon monet ekfrasikset eli visuaalisen esityksen verbaaliset representaatiot. Tutkimuksen lopussa ruoditaan aikaa, tilaa ja muistia Carpelanin tuotannossa. Kirjailijan poetiikkaa käsittelevät esseet ja niiden tematiikka johdattavat koko ajan Hollstenin analyysejä.

Hollsten osoittaa tutkimuksessaan Carpe-

lanin kirjallisuuskäsityksen moniaineisuus ja synteisihakuisuuden. Kirjailijan avonaisuuden ideaan kytkeytyvät modernismin lisäksi myös romantiikan ja klassismin eri suuntauksat. Carpelanin poetiikassa tulee esille hyvin voimakkaasti hänen lukeneisuutensa: John Keatsin negatiivinen kyky, Rabbe Enckellin klassismi, Paul Cézannen epäröinnin kuvat ja Paul Kleen maalaukset sulautuvat monien muiden esikuvien kanssa sulavasti osaksi Carpelanin tuotantoa. Keskeinen vaikutus Carpelanin teksteihin on ollut paitsi kuvataiteella myös uskriteiikin teorioilla ja imagismin kuvakäsityksillä. Hänen poetiikkansa lähtökohdaksi osoitetaan käsitys elämän ja runon ykseydestä. Siinä korostuvat lisäksi huomionarvoisesti käsityöläisyys sekä konkreettinen havainto ja ilmaisutapa, joihin liittyy kokemisen naiivisuus.

Hollsten analysoijana

Hollstenin tutkimus on hyvin kirjoitettu, ja tekstianalyysit tuntuvat pääasiassa perustelluilta. Hollsten osoittautuu tarkaksi analysoijaksi erityisesti eritellessään Carpelanin ei-fiktiivisiä tekstejä, kuten kirjailijan Björling-väitöskirjan lektiota, ”Om diktens öppenhet” -esseeä. Myös *Urwind*-romaanin tulkinnassa ja erityisesti sen ekfrasisten analyyseissä tutkija onnistuu. Työn paras jakso on mielestäni laaja luku ”Aistimuksesta runoon, runosta aistimukseen”, jossa keskitytään pääasiassa Carpelanin tekstien ekfrasiksiin. Luennassa käyvät ilmi paitsi tuotannon voimakkaat yhteydet kuvataiteeseen myös Carpelanin tuotannossa keskeisen näköaistin niveltyminen muihin aistihavaintoihin.

Huolimatta hyvin positiivisesta kokonais-

kuvasta Hollstenin työssä on muutamia problemaattisia seikkoja. Ensinnäkin siihen valittu aineisto tuntuu liian laajalta, ja tutkimusta vaijaa pyrkimys sanoa kaikesta Carpelanin kirjallisuuskäsitykseen liittyvästä jotakin. Lopputulokseksi jää, että Hollsten keskittyy lähinnä kirjailijan ei-fiktiivisten tekstien ja *Urwind*-romaanin ruotimiseen. Esimerkiksi lyriikan yksityiskohtainen analyysi jää paitsioon, vaikka tutkija toteaa johdannossa keskittyvänsä myös siihen. Tutkimusaineiston parempi fokusointi olisikin ollut tarpeen. Nyt myös tuntuu siltä, että väitöskirjassa on ikään kuin monta erillistä artikkelia, jotka on yhdistetty toisiinsa metonymisyyden elastisella ajatuksella. Perustellusti voi kysyä, miksei olisi voitu keskittyä tarkemmin kirjailijan poetiikan eri osa-alueisiin. Miksei Hollsten olisi voinut analysoida esimerkiksi ainoastaan Carpelanin proosaa tai lyriikkaa?

Tutkimuksen lähtökohdassa käy myös ilmi toinen merkittävä ongelma, joka liittyy aineiston analyysitapaan. Hollsten toteaa väitöksensä alussa seuraavaa: ”Tutkin Carpelanin kirjallisuuskäsitystä ja sen rakentumista edeten yksittäisistä teksteistä tekstien väliin suhteisiin. Vallitseva etenemissuunta on ei-fiktiivisistä teksteistä kaunokirjalliseen aineistoon, mutta tästä on myös poikkeuksia.” (S. 16). Lähestymistapa osoittautuu mielestäni problemaattiseksi. Nimittäin Carpelanin kirjallisuuskäsityksistään kirjoittamat essee ja niiden tulkinta hallitsevat Hollstenin tulkintaa niin voimakkaasti, että kaunokirjallisten tekstien analyysi jää harmittavasti niiden varjoon.

Erityisesti näyttää siltä, että Carpelanin runojen tehtävänä tutkimuksessa on vain havainnollistaa hänen ei-fiktiivisten tekstiensä poetiikkakäsityksiä. Esimerkiksi kun Hollsten

kityksen vasta kontekstin myötä” (s. 27). Pää-tännössä kiteytetään vielä, kuinka samainen runo viittaa Carpelanin moniaineksiselle kirjallisuuskäsitykselle ominaiseen ”klassisen ja romanttisen tasapainoon” (s. 288). Tällaisesta määrittelyjen tarkentumisesta ilahtuu aina.

Hollstenin väitöskirjan merkittäväksi ansioksi voidaan nostaa se, että siinä eritellään systemaattisesti Carpelanin tuotannon suhdetta modernismiin ja sitä kautta myös klassismiin ja romantiikkaan. Esille nousevat Carpelanin tuotannon keskeiset teemat ja poikkitaiteelliset elementit sekä keskustelu modernismista, kuten mielenkiintoinen modernismi-debatti vuodelta 1965, jolloin Carpelanin poetiikka joutui kritiikin hampaisiin suomenruotsalaisessa lehdistössä. Hollstenin tutkimus on tärkeä perusselvitys keskeisestä suomenruotsalaisesta modernistisesta kirjailijasta. Samalla se erittelee tarkasti yhden kirjailijan kirjallisuuskäsitystä ja antaa näin suuntaviivoja tuleville poetiikkaa koskeville tutkimuksille.

Outi Oja

Queer Matters -konferenssi Lontoossa 28.—30. 5. 2004

Queer-tutkijoita ympäri maailman yhteen koonnut Queer Matters -konferenssi järjestettiin King's Collegessa. Konferenssi kokosi paikalle lähes 400 osallistujaa yli 30 maasta. Viinon, outoon ja kummalliseen, mutta myös hinttiin ja pervoon viittaava monisärmäinen englannin kielen sana on antanut nimen tälle 1990-luvun alussa syntyneelle tutkimussuuntaukselle. Queer-tutkimus on sukua 1970- ja 80-lukujen lesbo- ja homotutkimukselle, mutta foucault'laisine lähtökohtineen se eroaa identiteettiperusteisesta vähemmistötutkimuksesta. Queer-tutkimuksessa dekonstruoidaan sukupuoli- ja seksuaalisuuskatteita, ja alan tutkijoiden erityisen mielenkiinnon kohteena ovat toisaalta anti-normatiiviset seksuaalisuudet ja sukupuolisuuden rakentumisen tavat, toisaalta myös kriittinen heteroseksuaalisuuden rakentumisen tutkimus.

Queer Matters -konferenssin järjestäjäjoukossa olivat erityisen vahvasti edustettuina kirjallisuuden- ja keskiajantutkimus. Aiheisiin liittyviä työryhmiä oli kiitettävän paljon. Johtuneen osittain järjestelykomite-